

KASTEEL AMERONGEN

BULLETIN

Zomer 1990

Uitgave

Stichting Vriendenkring Kasteel Amerongen

Onderhoud van
groenvoorzieningen en
renovatie kasteeltuin
Amerongen uitgevoerd
door

Tuin- en plantsoenaanleg

Van Ginkel

Castor 64, Postbus 11, 3900 AA Veenendaal, tel. 08385-19039

HERBERG
DEN ROODEN LEEUW

IN DEN KROMME HOECK

DROSTESTRAAT 35
3958 BK AMERONGEN
TELEFOON 03434-54055

KEUKEN OPEN:
VOOR UW LUNCH OP AFSpraak
DAGELIJKS VAN 12.00 tot 14.00 UUR
EN VOOR UW DINER
DAGELIJKS VAN 18.00 tot 21.30 UUR
ZATERDAG EN ZONDAG GEEN LUNCH
WOENSDAG GESLOTEN

B U L L E T I N

UITGAVE
STICHTING VRIENDENKRING KASTEEL AMERONGEN

Kasteel Amerongen, Drostestraat 20, 3958 BK Amerongen
tel.: 03434 - 54212

Open: 1 april - 1 november
dinsdag t/m vrijdag 10 - 17 uur
zaterdag, zon- en feestdagen
13 - 17 uur
maandag's gesloten.

Redaktie adres: Kasteel Amerongen

Eindredaktie: Drs. Bonica Zijlstra
H.F. Rotgans - van Blerkom

7^e jaargang No. 17 Zomer 1990.

INHOUD:

Doelstelling	blz.	2
Donateurs	"	3
Correctie	"	4
Van het bestuur	"	5
De laatste lei	"	6
Leisteen en daklei	"	9
Knechts, Koks en Keukenmeiden	"	12
Het idee van de Tentoonstelling	"	18
Historische behangsels op kasteel Amerongen	"	19
De Groningers	"	31
Regen gewenst!	"	32
Huisconcerten	"	33
Impressies uit de tuin	"	35

DOELSTELLING.

De Stichting Vriendenkring Kasteel Amerongen is opgericht in 1983 en heeft ten doel behulpzaam te zijn bij de exploitatie en restauratie van Kasteel Amerongen en de daarin aanwezige inventaris door het verzamelen van fondsen uit donaties, schenkingen, de opbrengsten van acties, concerten en andere evenementen en door het coördineren en motiveren van vrijwillige helpers.

De Stichting is door de fiscus gerangschikt als instelling in de zin van artikel 24 I der Successiewet 1956.

Kasteel Amerongen is één van de weinige opengestelde kastelen in Nederland, waarvan de inventaris, na het vertrek van de laatste particuliere eigenaren, volledig in tact is gebleven. Vrijwel nergens anders treft men een ambiance aan, welke zo de aristocratische sfeer van vroegere tijden weerspiegelt als op Kasteel Amerongen.

De oudste meubels dateren van vóór de brand van 1673 en zijn later door de verschillende bewoners aangevuld tot de collectie die nu aanwezig is, waarin begrepen de fraaie historische toetsinstrumenten.

Deze collectie is nooit versnipperd omdat zij lange tijd volgens het Engelse erfrecht (naar de nationaliteit van de meeste bewoners) op de oudste zoon vererfde.

Die eeuwenlange aanwezigheid van de meubels in hetzelfde huis en vaak op dezelfde plaats is een unicum in Nederland en maakt het voor de Stichting-eigenaresse de moeite waard om die lijn voort te zetten en het vele achterstallige onderhoud door restauratie op te heffen.

De eerste fase van de restauratie is voltooid. Hopelijk kunnen de tweede en volgende fasen van het restauratieplan ook verwezenlijkt worden.

Alleen van subsidies en entreegelden is het niet mogelijk de exploitatie en de restauratie te bekostigen.

Het is daarom verheugend dat zich telkens donateurs aanmelden en dat er óók schenkingen worden gedaan.

Indien U het nog niet bent: Meldt U zich als DONATEUR!

DONATEURS

genieten, op vertoon van hun donateurskaart, gedurende de openingstijden, vrije toegang tot het Kasteel, tuinen en park, terwijl zij reductie ontvangen op alle evenementen zoals concerten, lezingen en bij bijzondere gelegenheden.

De donateurskaart is persoonlijk

Voor minimaal f 25,-- per jaar bent U donateur.
Het is ook mogelijk donateur voor het leven te worden (minimaal f 250,--). Als donateur ontvangt U driemaal per jaar het bulletin.

Postbank nr. 6163
t.n.v. de penningmeester,
Stichting Vriendenkring Kasteel Amerongen.

* * *

Tot de bijgebouwen van Kasteel Amerongen behoren o.a. een koetshuis, paardestallen en een orangerie. Voor elk van deze ruimtes is in de loop der jaren een andere bestemming gevonden. Tijdens Uw wandeling door de tuin kunt U er eens binnenlopen.

* Het Winkeltje van Kasteel Amerongen is ondergebracht in de Orangerie.

Tijdens de wintermaanden, wanneer het Kasteel gesloten is voor bezoekers, verkrijgt de Orangerie weer zijn oorspronkelijke doel: onderdak geven aan de grote kuipplanten en andere vorstgevoelige soorten.

* In de stallen is gevestigd:

Theeschenkerij "de Paardestal"
tel. 03434 - 54735 of 53701.

* Het Koetshuis biedt ruimte voor vergadering, congres of feestelijke bijeenkomst. Aanvragen voor gebruik van het Koetshuis dienen schriftelijk gericht te worden aan de voorzitter van de Stichting Vriendenkring Kasteel Amerongen, Kasteel Amerongen, Drostestraat 20, 3958 BK Amerongen.

CORRECTIE VAN EEN NALATIGHEID.

Vele vondsten vertellen van vroeger, Bulletin nr. 16.
De oorspronkelijke kruiskozijsen ontdekt, Bulletin nr.15.
Kasteel Amerongen en het bouwhistorisch onderzoek,
Bulletin nr. 14.

Onder bovenstaande koppen schreef de heer G. Berends, werkzaam bij de Rijksdienst voor de Monumentenzorg, enkele boeiende artikelen, waarin de historische-bouwkundige aspecten toegelicht werden die zich voordeden tijdens de restauratie van Kasteel Amerongen, in de eerste fase.

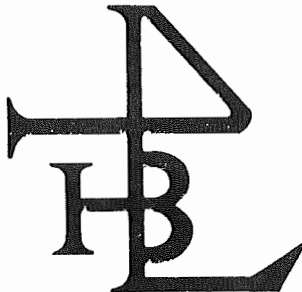
Bij het artikel in Bulletin nr.14 - "Kasteel Amerongen en het bouwhistorisch onderzoek" - hoorde een afbeelding van een steenhoudersmerk.

Het laatste deel van genoemd artikel ziet er dan als volgt uit: · ...Begin citaat:

Zandsteen

Een aantal details van het kasteel zijn uitgevoerd in zandsteen. Hierboven kwamen de lekdorpels al ter sprake. Bekend is, dat in het najaar van 1676 "hartsteen" werd aangevoerd uit Bremen. Dit moet de zandsteen zijn die gevonden wordt in de Bückeberge tussen Obernkirchen en Stadthagen, die bekend is als Obernkirchener zandsteen en die over de Weser en vanuit Bremen werd verscheept. Uit die stad kwam de steenhouwer Jan Prang mee om toe te zien op het verwerken van de steen.

De witgepleisterde gootlijst van het kasteel is grotendeels van baksteen; de hoekstukken zijn echter van zandsteen. Op één van die hoekstukken (aan de westzijde van het kasteel) is een steenhoudersmerk ingehakt, waaraan de letters I B (of H B ?) zijn verbonden. Misschien is dat wel het merk van Ian Brang.

Hetzelfde merk is gevonden op één van de elementen van de bovenste lijst van de schoorsteen op de noordoostelijke hoek van het dak. Hieruit blijkt, dat die lijst ook nog uit de bouwtijd van het kasteel dateert. Op andere stukken van die lijst zijn de windrichtingen WEST, NORD, OST en SIT gehakt, wat de Duitse herkomst lijkt te bevestigen. Opmerkelijk is, dat deze schoorsteen en ook de lijst daarvan dezelfde scheve hoeken heeft als de plattegrond van het kasteel zelf. Men is dus zeer nauwkeurig tewerk gegaan om optische verschillen te vermijden. Overigens zijn de schoorstenen van een andere, kleinere baksteen gemetseld dan de buitenmuren van het kasteel. Vermoedelijk zijn zij in de 18de of 19de eeuw vernieuwd, maar dan wel met gebruikmaking van de oorspronkelijke zandstenen onderdelen.

G. Berends

23 mei 1989

Einde citaat.

Met oprechte excuses aan de heer Berends, wiens milde aanwijzingen tot corrigeren ik pas zoveel later begrepen heb.

H.F. Rotgans - van Blerkom

MEDEDELING VAN HET BESTUUR

De huisbewaarder van Kasteel Amerongen, de heer W.L.P.M. Pas en zijn gezin heeft zijn behuizing in het 17de eeuwse Huis Amerongen verwisseld voor een woning uit de 20ste eeuw, gelegen in het centrum van Amerongen. Een fijn bezit, waarmee de familie Pas van harte gelukgewenst wordt.

Inmiddels heeft de nieuwe huisbewaarder, mevrouw Katinka Huizing, zich in het kasteel geïnstalleerd samen met de heer Jos Ubbens.

Een goed verblijf op Amerongen wordt hen beiden hierbij toegewenst.

DE LAATSTE LEI

De eerste fase van de restauratie van Kasteel Amerongen werd voltooid met een feestelijk tintje en afgesloten met het leggen van de laatste lei. Voor het verrichten van deze handeling waren de Commissaris van de Koningin in de provincie Utrecht Jhr. Drs. P.A.C. Beelaerts van Blokland en de directeur van de Rijksdienst voor de Monumentenzorg Jhr. Ir. L.L.M. van Nispen tot Sevenaer uitgenodigd door de Voorzitter van het bestuur van de Stichting Kasteel Amerongen, Dr. A.W. Vliegthart.

Samen met genodigden en afgevaardigden van medewerkers en vrijwilligers van Kasteel Amerongen begon men aan de klim naar de zolder. Na de ontvangst aldaar en de openingswoorden verzamelde een deel van het gezelschap zich in de dakgoot - een goot zo breed als een fietspad, maar niet lang genoeg om iedereen een plaats te geven. In groepjes kon de plaats op het dak met de bewuste lei bekeken worden. De laatste lei - een geschreven lei - vastgezet met koperen spijkers op het, geheel met nieuwe leien gedekte dak van Kasteel Amerongen. Het schrijven van de laatste lei was en is een oude traditie in de leidekkerswereld.

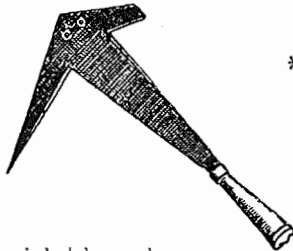
De tekst op de lei luidt:

Met het leggen van deze laatste lei voltooiden
 Jhr. Dr. P.A.C. Beelaerts van Blokland,
 Jhr. Ir. L.L.M. van Nispen tot Sevenaer,
 Dr. A.W. Vliegthart

op 9 mei 1990 het herstel van muren, daken en vensters.

Dit alles "wel en masyf en net gemaect synde"
 maakt het huis weer tot "sulck een hecht werck",
 dat het de toekomst met een schone lei kan
 beginnen.

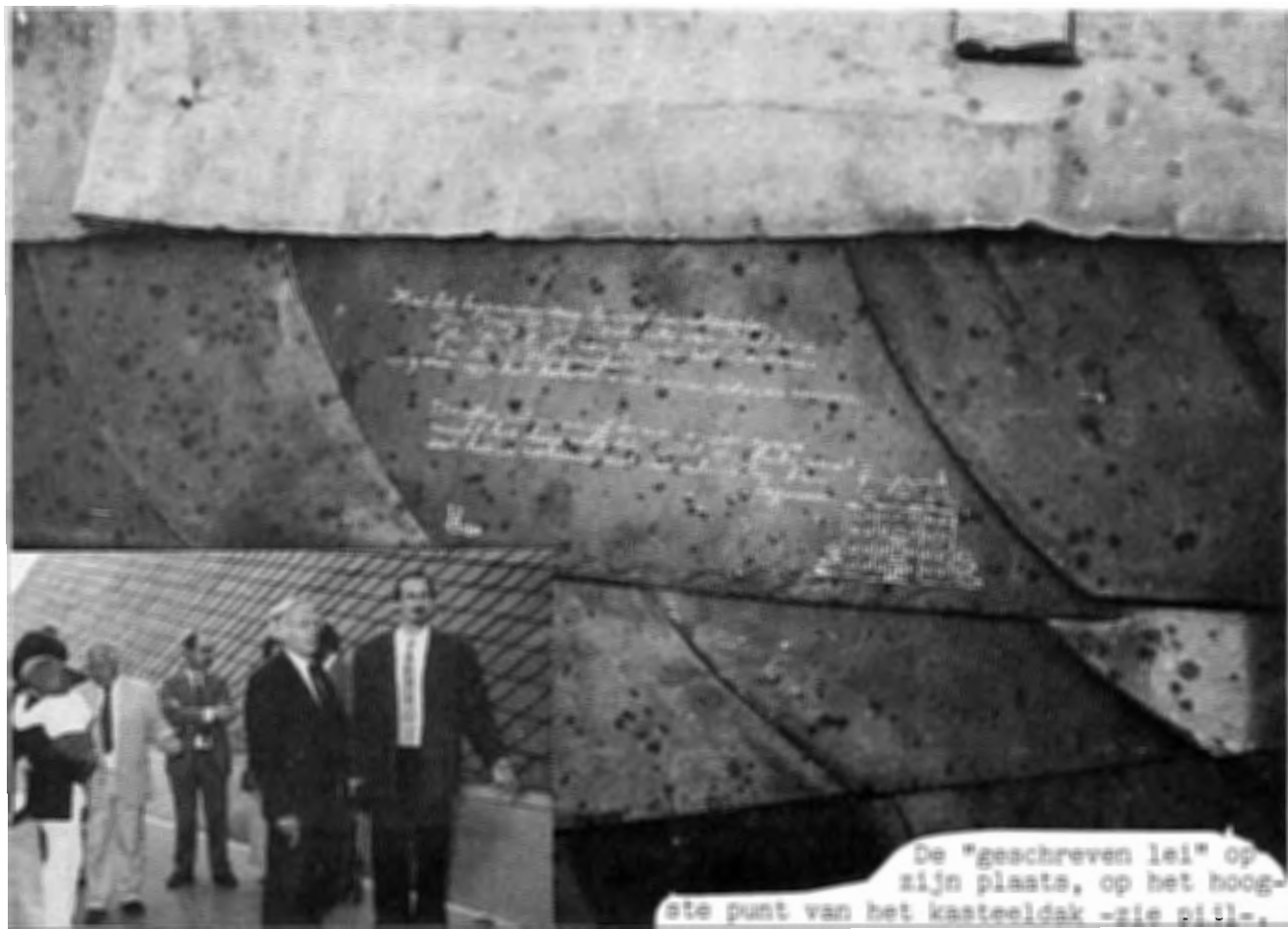
* * * *

leidekkershamer

leidekkerskapijzer

De "geschreven lei" op zijn plaats, op het hoogste punt van het kasteeldak - zie pil-.

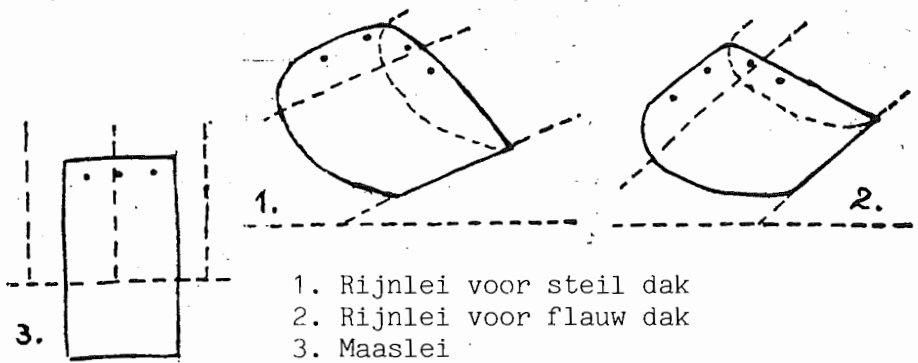

Op de plaats van handeling -
aan de westzijde van het dak :
Dr. A.W. Vliegenthart bekijkt de lei met inscriptie. (foto G.Schellevis)

LEISTEEN EN DAKLEI.

In een tijd die door geologen aangeduid wordt als het tweede grote tijdperk van de geschiedenis der aarde, de Oudtijd of het Paleozoëen, zijn leisteelagen ontstaan. Een groot deel van Europa bestond uit water. Terugdenkend in honderden miljoenen jaren kwam er een proces op gang. De zee werd bevolkt door dieren en planten. Gletschers en rivieren namen bezinkels van klei mee naar het zeebekken, die zich afzetten op de bodem en daar kleilagen vormden. De aarde veranderde opnieuw: het vroeger door de zee bedekte gebied werd vast land en grote krachten uit het binnenste van de aarde brachten veranderingen in de buitenste aardkorst teweeg. De oorspronkelijk horizontaal gelegen lagen werden opgeheven door de oerkrachten, de al eerder genoemde zeebodem kwam omhoog en onder grote druk ontstonden bergen en dalen. Dieren, die ooit geleefd hebben in die zee en er, net als de planten die er in groeiden, verstrikt raakten in de zich afzettende kleilagen, werden meegenomen in de steenvorming. Overblijfsels van die vroegere levensvormen komen in de versteende lagen wel voor.

Leisteen is dus een gelaagd materiaal dat zich goed laat splijten. De structuur van de leisteen geeft al van nature aan hoe de vorm van de lei bij het splijten wordt. Rechthoekige structuur (vergelijk de draadloop in hout) geeft rechthoekige leivormen (Maasleien). Homogene structuur, vgl. vilt van een hoed, maakt de lei geschikt voor allerlei dekkingen. Bij het splijten verschijnt, als het ware van nature, de schubvorm van de lei (Rijnleien).

Er bestaan twee manieren in ons land waarop leien gedekt worden: dunne rechthoekige Maasleien moeten in rechte horizontale lijnen telkens overlappend gelegd worden.

De dikkere schubvormige Rijnleien worden in schuin omhooglopende rijen op het dak gelegd. We hebben dat goed kunnen zien toen de leidekkers met het dak van Kasteel Amerongen bezig waren. Aan de voorzijde van het huis links onderaan bij de dakgoot beginnend, schuin oplopend naar boven en rekening houdend met de richting van wind en regen de leien links-om of rechts-om leggend.

Leisteenlagen zijn te vinden langs de rivieren Maas en Rijn, doch niet in Nederland. Wij importeren al van oudsher onze leien uit Duitsland, Frankrijk, Engeland en verder weg.

Doordat leisteen een natuurproduct is bestaan er ook kwaliteitsverschillen. Aan de leisteen uit het gebied van Thüringen (Duitsland) werd de voorkeur gegeven toen er dakleien voor Kasteel Amerongen besteld moesten worden. Vroeger kwamen hier goede leien vandaan, nu levert het gebied nog steeds de beste leien op.

Zovele uitingen van stijlvormen zijn tot onze streken doorgedrongen uit het buitenland. Dat was van invloed op de (versiering van) gevels, op meubilair, in de tuinarchitectuur en ook het dak. Eenvoudige woningen werden gedekt met materialen die voorhanden waren in het woongebied: riet, stroo, gebakken pannen waar klei te vinden was. De leisteen was import. De lei kwam van ver over onze grenzen en werd vervoerd over het water indien dat een mogelijkheid was. Bij de lei hoorde de leisteen en bij de formatie van de leisteen hoorde de vorm van de daklei en daar bij weer de wijze van dekken. Een eenvoudig onderkomen werd niet met leien gedekt: daarvoor kwamen alleen monumentale bouwwerken in aanmerking, zoals kerken, kastelen, stadhuizen. Met de eerste zendingen leien zullen leidekkers meegekomen zijn naar ons land. Zij maakten de leien in de oude vorm, zoals ze dat thuis altijd deden. Het nieuwe materiaal zette aan tot verwerven van kennis en vaardigheid in toepassing bij de bewoners van de lage landen. Dat de leivorm traditiegebonden was zien we aan de herkomst uit Frankrijk en Engeland: vierkante en langwerpige leien. De geschubde lei duidt op een Duitse dekking - op het kasteeldak in Amerongen ligt een oud-Duitse dekking.

Aan alle leien precies dezelfde vorm geven, waaruit voort vloeit dat ze allemaal even groot zijn, is een toepassing om materiaal te sparen. Vroeger was de dekking op het Amerongse kasteeldak zodanig, dat de hoogte van de lei wel van belang was, maar de grootte verder niet. Dat gaf aan het dak een zeer levend beeld.

De leien op een dak dienen o.a. om regen af te voeren: ze worden daarom in een bepaalde richting gelegd, afhankelijk van de schuinite van de kap. Op het dak van Kasteel Amerongen zijn de leien op het dakbeschot bevestigd met koperen spijkers; echter, eerst moest een vijfde deel van het dakbeschot vernieuwd worden.

In het onderzoek, destijds, is er uitgekomen dat het dak van Kasteel Amerongen in de loop der eeuwen 3 à 4 maal verdekt is.

Wat verder nog aardig is om te vermelden:

- dat er nu 80.000 leien op het dak liggen ;
- dat het totale gewicht van "dak plus leien" 60 ton is ;
- dat er 1200 m² lei op ligt ;
- dat elke schoorsteen van voet tot nok 8 meter hoog is ;
- dat het aangezicht van Kasteel Amerongen weer prachtig is, een monumentaal gebouw waardig!

Bron: J.Beisterveld en A.A. Kok, Het monumentale dak, Heemschutserie deel 54, Amsterdam 1948
 P.Fingerhut, Meisterhaftes Schieferdecken Halden-Lenne 1952
 Restaureren, een heel karwei. Uitgave van de Stichting Nationale Contactcommissie Monumentenbescherming, Amsterdam 1985
 Last but not least: dank aan de heer A. Schellevis

H.F. Rotgans-van Blerkom,
 een geïnteresseerde leek.

Het bewerken van de lei

KNECHTS, KOKS EN KEUKENMEIDEN

Huispersoneel

op

Kasteel Amerongen

1700 - 1940

KNECHTS, KOKS EN KEUKENMEIDEN. TENTOONSTELLING OP
KASTEEL AMERONGEN, ZOMER 1990

ACHTERGROND VAN KASTEEL EN EXPOSITIE

Het kasteel als woning

Het huidige kasteel Amerongen werd gebouwd in de jaren 1674-1680. Het oude middeleeuwse slot, dat al in 1286 bestond, was namelijk in 1673 door het Franse leger van Lodewijk XIV in brand gestoken.

De inrichting van het kasteel is door de eeuwen heen zoveel mogelijk in tact gelaten. Het huis werd bewoond door de familie van Reede; na 1879 door de familie Van Aldenburg Bentinck. Met name de laatste bewoner, Godard John George Carel Graaf van Aldenburg Bentinck heeft zich er op toegelegd het authentieke karakter van het huis te bewaren.

De verschillende vertrekken, onder andere de keuken, de hal, de bibliotheek, de eetkamer, de grote zaal, de gobelinkamer, de lange gang en de bovengalerij zijn ingericht met antieke meubelen, schilderijen, portretten, aardewerk, porselein en wandtapijten. Het kasteel geeft een goed idee van de manier waarop er in een dergelijk kasteel in de 19de eeuw geleefd werd.

Het bijzondere is ook, dat de inboedel voor een groot deel altijd bij het huis gehoord heeft. Toen het kasteel aangekocht werd door een stichting (en opengesteld voor publiek) behoorde daar tevens alles bij wat zich in het kasteel bevond. Meestal wordt bij een dergelijke gebeurtenis de inboedel apart geveild, waardoor deze verspreid raakt.

In de loop der eeuwen is er op het kasteel een enorm archief opgebouwd. Al in 1748 stond er op zolder een koffer met oude papieren! Dit archief bevindt zich nu op het Rijksarchief in Utrecht. Het bevat talrijke oude brieven, testamenten, acten en inventarislijsten. Het geeft heel veel informatie over de geschiedenis van de bewoners, de inrichting van het kasteel, de tijd en omstandigheden waarin de brieven geschreven werden, enzovoorts. Een dergelijk archief vormt natuurlijk een bron van informatie voor tentoonstellingen die de (bewoners-) geschiedenis van het huis belichten.

Rangen en standen

Deze zomer is er een tentoonstelling opgezet over het huispersoneel dat op het kasteel gewerkt heeft.

Het zogenaamde "onderhuis", de kelderverdieping, was het domein van het personeel. Hier waren de keukens, de proviessiekelder, de bierkelder, de wijnkelder en "het salet voor 't volk", waar gegeten werd. Op kasteel Amerongen kwam het personeel (maar ook de leveranciers) altijd binnen via de benedenbrug, dezelfde ingang waar nu alle museumbezoekers binnenkomen. De familie en het familiebezoek nam altijd de bovenbrug, die uitkomt in de hal.

Niet alleen tussen familie en personeel was er verschil, ook tussen het personeel onderling was er sprake van rangen en standen. Het hogere personeel, zoals kamermeisjes, het hoofd van de huishouding en koks hadden direct contact met de bewoners. Ze hadden meestal hun eigen, grotere kamers. Het lagere personeel bestond uit keukenmeiden, wasvrouwen, (kolen-)sjouwers en knechts. De meiden sliepen in de 18de eeuw in de kelder, waar een aparte "maegdekamer" was. Later, in de 19de eeuw, werden er kamertjes op zolder getimmerd. Er woonde ook personeel in het dorp, en in de twee "paviljoens" tegenover het kasteel.

De hoeveelheid personeel dat een huishouding draaiende hield, was tegelijkertijd een aanwijzing voor de financiële welstand van de familie. Er moest namelijk belasting worden betaald over het aantal bedienden dat er in huis was.

Loon

Het dienen in een huis had zeker ook voor het personeel voordelen: je was zeker van een dak boven je hoofd, je kreeg iedere dag te eten en als je een beetje slim was en je werk goed indeelde, hoefde je niet achter elkaar te werken, zoals in een fabriek. Hoger personeel kreeg in de 17de en 18de eeuw vaak gratis wijn bij de maaltijden; lager personeel zelfgebrouwen bier, of, als je dat niet wilde, biergeld. Koffie of thee was toen nog te duur.

Binnen een huishouding waren er meestal ook wel goede promotiekansen. Als je bijvoorbeeld je best deed als keukenhulpje kon je van de kok heel wat leren en eventueel ook later als kok werken. Er werd pas in juli 1808 voor het eerst een school voor huishoudelijk werk opgericht: de "werk- en leerschool voor meisjes" in Amsterdam, een ver-

volg op de Stadsarmenschool.

De lonen werden gewoonlijk per kwartaal of per half jaar betaald. Deze waren meestal heel redelijk vergeleken met ander werk; er waren immers geen andere onkosten dan voor kleding. Ook pensioen (in de vorm van een jaarlijks bedrag nagelaten door de overleden heer of vrouw des huizes) was niet ongebruikelijk.

Het hoger personeel had ook vaak bijverdiensten in de vorm van fooien van bezoekers (als het bezoek bij vertrek een goede fooi gaf, werd het bij een volgend bezoek uitstekend behandeld!). Handelaren of leveranciers gaven regelmatig een extra fooi aan het hoofd van de huishouding, in de hoop zo de goede relatie (en dus leveranties) gaande te houden.

Al met al gaf het dienen in een huishouding de mogelijkheid te sparen: voor je eigen huishouding nadat je getrouwd was, voor je eigen familie, of voor een eigen zaak: een kroeg of winkeltje bijvoorbeeld.

Willekeur?

Natuurlijk waren er ook nadelen aan verbonden. Als je bij je werkgever in huis woonde betekende dat wel dat je elk moment beschikbaar moest zijn, en niet altijd alleen voor het huishouden. Er waren dus lange werkdagen, en het was zwaar werk. Beginnend huispersoneel was vaak niet gewend aan autoriteit, was meestal ongeletterd en had weinig of geen ervaring in huishoudelijk werk. Daardoor ging er wel eens wat mis, wat de relatie met de familie niet ten goede kwam. Overigens was er voor een jong meisje uit een eenvoudig gezin niet veel keus: of een dienstje, of in de fabriek, of trouwen.

Het uitbetalen van loon per half jaar kon ook nadelig zijn. Het kon gebruikt worden als een methode om het personeel te binden. Soms kon het achterstallige loon oplopen tot hoge sommen onbetaald loon, wat veel dienstjaren tot gevolg had. Uit schulden bij overlijden van de heer of vrouw des huizes aan het personeel is goed op te maken hoeveel het personeel verdiende, en hoe de loonverhoudingen lagen. In 1748 was er op kasteel Amerongen een kok die Bricssel heette. Bricssel kostte per jaar 200 gulden; de keukenmeid Huybertje verdiende in 9 maanden 22 gulden; Jacomijn de "werkmeyt" kreeg 30 gulden per jaar.

De Grote Bach

Het hoofd van de huishouding speelde een belangrijke rol in huis. Zij (meestal was dat een vrouw; een vrouwelijke bediende verdiende altijd minder dan een man die hetzelfde werk deed) zorgde dat het dagelijkse huishouden goed verliep. Ze was in feite het hoofd van het (lagere) personeel. Ze had de verantwoording over de provisieruimten, de linnenkamer en de porseleinkast, en beheerde een grote bos sleutels van deze vertrekken en kasten. Ook controleerde ze alle huishoudelijke rekeningen. Verder zorgde ze voor opvang van de familie (en/of bezoek) bij aankomst en vertrek. Ze werd wegens haar macht door het personeel vaak gevreesd. De relatie met de familie was echter bijna altijd goed. Dit blijkt onder andere uit testamenten en brieven. Omstreeks 1690 was "Juffrou Helbertijn Visbach", ook wel genoemd "De Grote Bach", het hoofd. In het testament van de vrouw des huizes in die tijd wordt ze genoemd en krijgt "so sij ten tijde van ons overlijde of sterve noch in onse dienst of bij ons ist en anders niet (!) een som van twee hondert karoli gulde en daerenboven al het lijwaet (linnen) tot onse lijfve behoorende (kleding)". Jenneke Nieuwman, waarschijnlijk de kamenierster, "sal geefve worde een som van vijftich karoli gulden alle yaer (elk jaar, dus een pensioen) haer leefve lanck geduerende".

Rond 1730 was "Vrouw Doorslag" het hoofd van de huishouding. Zij wordt veel genoemd in brieven en lijkt bijna deel van het gezin te zijn geworden. Er werd zelfs een portret van haar gemaakt, dat na haar dood, in 1748, in de provisiekelder hing. Als waarschuwing? Het portret hangt nog steeds in het kasteel.

Rechten en plichten

De rechten van huispersoneel en werkgevers werden vanaf de 17de eeuw vaak geregeld in een dienstbodencontract. Aanvankelijk had het contract een bepaalde vorm; later werd het willekeuriger opgesteld. Het contract duurde meestal een kwartaal of een half jaar, waarna het loon werd uitbetaald.

De eerste verplichting was om op een bepaalde dag in dienst te komen. Als daaraan door een der partijen niet voldaan werd, moest de dienstbode het gehele of het halve bedongen loon betalen aan de werkgever, of andersom.

Was de dienstbode ziek op die dag, dan was dit niet strafbaar. Was er een andere reden waarom men niet kwam, dan moest de rechter uitmaken of die reden geldig was.

Een dienstbode die voordat het contract eindigde wegliep, was strafbaar. (In Groningen was er een dienstbode die drie maal haar dienst verliet en daarvoor twee jaar het tuchthuis in moest.) Redenen waarom de dienst wel mocht worden beëindigd waren: een huwelijk, wreedheid van de werkgever, weigeren van eten of drinken door de werkgever en het uitoefenen van voogdijschap elders door de bediende. Was er geen "geldige" reden om weg te lopen, dan moest het verdiende loon worden teruggegeven en soms moest er ook nog een boete betaald worden.

De werkgever mocht zijn huispersoneel ook niet ontslaan voordat de contracttijd was afgelopen. De diensttijd mocht wel beëindigd worden als iemand na drie weken goede verpleging (op kosten van de werkgever) ziek bleef.

Ook in geval van "untrouwe oft sunderlinge zake oft omeganc mit mannen oft mit wiven" was ontslag mogelijk. De werkgever moest dan wel het tot dan toe verdiende loon meegeven. Als er geen goede reden tot ontslag bestond, moest de werkgever het loon voor de gehele overeengekomen periode betalen.

Het huispersoneel was verplicht zich behoorlijk te gedragen. De werkgever kon zijn personeel voor de rechter slepen bij brutaliteit tegen de heer of vrouw des huizes, kwaadsprekerij binnen- en buitenshuis, babbelen op straat, "huisdieverij", ontucht met huisgenoten en het dragen van weelderige kleding. Het personeel moest ook de schade vergoeden die door schuld of verzuim was ontstaan.

Getuigschrift

Gedurende de tijd waarvoor het personeel was "ingehuurd" mochten zij geen ander dienen. Gebeurde dat toch, dan was degene die iemand in dienst nam en wist dat deze al ergens anders diende, strafbaar.

Om het "zomaar" weglomen van personeel tegen te gaan is later bepaald, dat werkgevers hun personeel bij beëindiging van het contract een getuigschrift mee moesten geven. Men mocht later dus geen nieuw huispersoneel aannemen als deze geen getuigschrift kon laten zien.

Zo sloeg men twee vliegen in één klap: personeel liep niet zo makkelijk weg en degene die nieuw personeel aannam wist

waar hij of zij aan toe was.

Bonica Zijlstra

HET IDEE VAN DE TENTOONSTELLING ontstond na het beschikbaar stellen van foto's en een krantenartikel door de heer en mevrouw C.Burgstede, Cuneraweg 119 te Rhenen. Foto's en artikel betroffen de ouders van de heer Burgstede, die beiden op het kasteel gewerkt hadden: Gerrit Burgstede als huisknecht en Catharina Margaretha Christina van Ingen als keukenmeisje. Laatstgenoemde werd Kaatje genoemd.

Naderè gegevens kwamen van mevrouw Christina van Ingen, Utrechtsestraatweg 27, Amerongen, de zuster van Kaatje.

De dochter van Carl Bock (1853-1937), koetsier, is mevrouw C.E. Berkhof-Bock; ze woont in De Ridderhof te Amerongen.

Mevrouw A. van Veenendaal-van Soest, Kersweg 37, Amerongen was van 1925 tot 1930 kindermisje. Ze is lichamelijk niet in staat haar huis te verlaten, maar werd op de opening (van de tentoonstelling) vertegenwoordigd door haar zoon.

Carl Hugo Stecher (1887-1975) was kok. Een achter-achter-neef van hem was met zijn vrouw aanwezig bij de opening. Ze wonen in Hilversum en hij is ook kok.

Jacob van Strien was tot 1911 tuinbaas. Zijn achterklein-
dochter is mevrouw M.G. Kuipers te Eck en Wiel.

Berend Esveld is de zoon van Gerrit Esveld, chauffeur in dienst van Bentinck. Hij was vertegenwoordigd door zijn vrouw, mevrouw E.P. Esveld-van Manen.

Tenslotte was aanwezig de heer J.J. Eijffius, zoon van T. Eijffius, die onderhoudsman was.

Alle nog levende in bovenstaande lijst genoemde personen hebben foto's en andere gegevens geleverd voor de tentoonstelling.

D. Pezarro

HISTORISCHE BEHANGSELS OP KASTEEL AMERONGEN.

Inleiding

In september verleden jaar kwam ik op kasteel Amerongen om twee behangsels wat nader te bestuderen. Mijn interesse ging uit naar het papierbehang in de bibliotheek op de bel étage en het textielbehang in de kamer er recht boven: de koningskamer. Beide behangsels staan zeer kort beschreven in een artikel van John Cornforth "Kasteel Amerongen, Holland-II", Country Life, 1979. Ik verwachtte redelijk snel een visuele analyse van het behang te kunnen schrijven, maar had niet gerekend op een aantal verrassingen die de medewerkers van het kasteel voor mij in petto hadden. De eerste verrassing kwam toen meubel-restaurator Charles de Smet meldde dat hij stukken textielbehangsel in de laden van de muziekkast had gevonden. Dit bleken afgesneden stroken van het behang uit de koningskamer te zijn en deze waren op sommige plaatsen voorzien van spijkergaten. Na deze "vondst" sprak ik met conservatrice Bonica Zijlstra af nog een keer langs te komen om de stukken op te meten en aan een nader onderzoek te onderwerpen. Bij mijn volgende afspraak mocht ik ook het behang in de kamer van de heer S.C. Bentinck bekijken; een ruig, exotisch beschilderd behangsel uit de 19de eeuw met onder andere een afbeelding van het huis Amerongen en vermoedelijk andere buitenplaatsen van de familie. Bij diezelfde gelegenheid kwam de schilder F.J. Oskam met de verrassende mededeling dat zich in de garage nog hele stukken van hetzelfde materiaal bevonden, evenals wat rollen ander behang. Onder deze "rollen" bleken zich een restant van het papierbehang uit de bibliotheek te bevinden en een baan bedrukt textielbehang uit de 18de eeuw met florale motieven op een blauw fond. Het laatstgenoemde textiel is niet meer in situ aanwezig op het kasteel. Verder waren er een 130-tal rolletjes papierbehang uit de 20ste eeuw. Omdat het te ver zou voeren om alle vondsten hier uitgebreid te beschrijven, heb ik mij beperkt tot de twee behangsels waarvoor ik in eerste instantie kwam en die iedere bezoeker van het kasteel in situ kan bekijken. Daar waar mogelijk maak ik gebruik van het gevonden materiaal om gegevens te illustreren. De belangrijkste vragen die in het onderstaande verhaal beantwoord zullen worden, zijn: wie heeft

de behangsels uitgekozen en laten aanbrengen, waar komen ze vandaan, zijn ze karakteristiek voor een bepaalde tijd en hoe zijn ze gemaakt? Met name voor het behang in de koningskamer bleken de vondsten in de muziekkast van doorslaggevende betekenis om sommige van de gestelde vragen te beantwoorden. *1

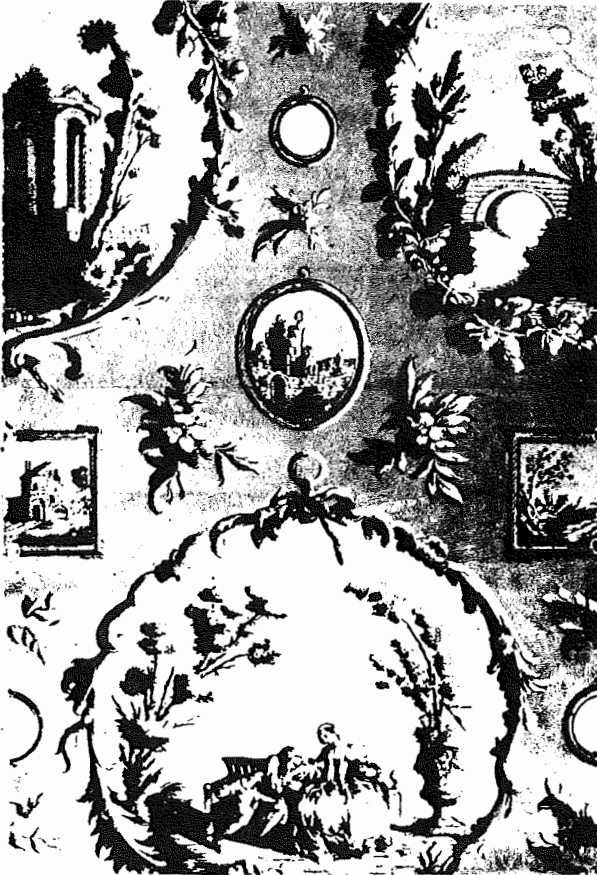
Engels textielbehang uit de 18de eeuw in de koningskamer?

Het lijkt heel waarschijnlijk dat het behang in de koningskamer in de tweede helft van de 18de eeuw in Engeland is bedrukt en vervolgens geëxporteerd naar Nederland. Hoewel in het archief van Huis Amerongen tot nu toe geen concrete bewijzen hiervoor gevonden zijn, kunnen er een aantal argumenten aangevoerd worden om deze stelling kracht bij te zetten. Ten eerste zijn er stilistische aanwijzingen: op het behang is een regelmatig patroon van medaillons en vierkante kaders te zien, waartussen guirlandes het verbindende element vormen. In de medaillons en kaders staan klassiek geklede figuren met jachtattributen afgebeeld en arcadische tafereeltjes met ruïnes, bomen, huizen en mensen (zie afb.1). Voor het uitbeelden van de

Afb. 1

motieven op donkergroen geschilderd linnen is gebruik gemaakt van de kleuren bruin/beige, wit, grijs en zwart *2. Behangsels met medaillons en kaders op regelmatige afstand van elkaar, waarin klassiek geïnspireerde voorstellingen kunnen voorkomen, waren in de tweede helft van de 18de eeuw populair in Engeland en werden daar tevens vervaardigd. Op afb. 2 en 3 ziet u twee Britse rococo papierbehangsels die zowel stilistisch als qua onderwerp vergelijkbaar zijn met het behang in Amerongen.

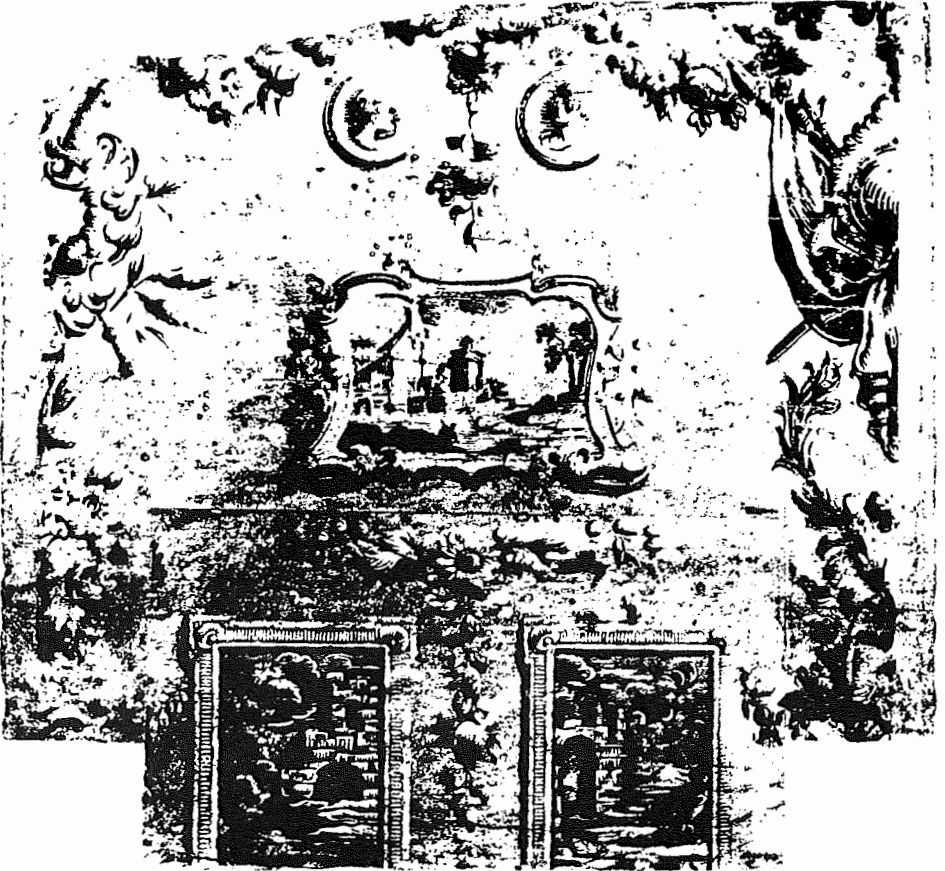
Afb. 2

Engels, 18de-eeuws papierbehang, afkomstig uit Doddington Hall, toegeschreven aan J.B. Jackson. Momenteel wordt dit behang bewaard in het Victoria & Albert Museum, Londen. Copie uit: F.Teynac, P.Nolet et J.D.Vivien, Le Monde du Papier Peint, Parijs 1981

Afb. 3

Engels, 18de-eeuws papierbehang, toegeschreven aan J.B. Jackson. Momenteel wordt dit behang bewaard in het Victoria & Albert Museum, Londen.

Afbeelding overgenomen uit: F.Teynac, P.Nolot et J.D.Vivien, Le Monde du Papier Peint, Parijs 1981.

Wanneer men dit soort behangsels vanaf enige afstand bekijkt, krijgt men de indruk dat de kamer vol hangt met prentjes. In de tweede helft van de 18de eeuw vond men in veel Britse landhuizen deze behangsels die het vertrek het effect van een zogeheten "printroom" gaven *3. Vaak werden er bepaalde voorstellingen uitgeknipt, op een effen behang geplakt en vervolgens voorzien van een uit papier geknipt lijstje. Op deze manier zijn er bijvoorbeeld op Woodhall etsen van Piranesi in copievorm verwerkt, en in Thrales's house, Streatham, gravures van Hogarth *4. Van Thomas Chippendale is bekend dat hij verschillende huizen op dergelijke wijze gedecoreerd heeft *5.

In 1986 is in Utrecht aan de Oudegracht 179 een papier-behang gevonden dat enigszins vergelijkbaar is met het behang in Amerongen. Afgebeeld zijn opnieuw klassicistische landschappen met ruïnes en vogels op gelijke afstand van elkaar, zij het dat de medaillons en kaders ontbreken. De herkomst en de datering van dit behang zijn af te leiden uit papierbelasting stempels op de achterzijde ervan. Dergelijke stempels werden in Engeland op het papier gedrukt wanneer er belasting over het materiaal betaald was. Op basis van vergelijking van dergelijke stempels kon dit Engelse behang op circa 1765 gedateerd worden.

Niet alleen op stilistische gronden lijkt het waarschijnlijk dat het textielbehang in de koningskamer afkomstig is uit Groot-Brittannië. Een tweede reden is dat Nederland in de tweede helft van de 18de eeuw, tot ver in de 19de eeuw, veel kunstnijverheids-artikelen, waaronder behang, uit het buitenland importeerde.

Dit blijkt bijvoorbeeld uit een redevoering die Cornelis Ploos van Amstel in 1785 hield om te pleiten voor beter tekenonderwijs in Nederland. Hij zei toen onder andere: "Zullen ooit onze Fabrieken herleven; zullen ooit minder uitheemsche stoffen gevorderd worden door bevooroordeelde Nederlanderen; wy zullen zulks alleen, van de aanmoediging en verdere uitbreiding der Tekenkunst moeten verwagten"*6. Dat ook behangfabrikanten veel hinder van de invoer ondervonden, blijkt uit een request dat zeven behangdrukkers uit Amsterdam in 1754 bij hun gemeentebestuur indienden. In dat request vroegen zij om bescherming tegen de import en verkoop van buitenlandse produkten *7.

Ruim een eeuw na de redevoering van Ploos van Amstel was

er nog weinig veranderd in de import situatie. De toenmalige directeur van de Rijksschool voor kunstnijverheid, J.R. de Kruijff vond, evenals zijn voorganger, dat het tekenonderwijs verbeterd moest worden, want, zo zei hij in een lezing in 1887: "Tapijten, behangselpapier, gordijnen en portières, meubelstoffen en passementerie, - het komt hier grootendeels uit het buitenland met veel meubelen, tevens met al de producten van de metaalindustrie en duizenderlei snuisterijen die bij wagonladingen hier worden ingevoerd" *8.

Theoretisch blijft het uiteraard mogelijk dat het behang in een Nederlandse werkplaats is vervaardigd. In ons land werden in de 18de eeuw zelfs veel doekbehangsels beschilderd en bedrukt, maar deze hadden veelal een ander karakter dan het behang uit de koningskamer. De karakteristieke, meestal in Holland beschilderde doekbehangsels, stellen veelal illusionistische, panoramische landschappen voor die een hele wand bedekken en de beschouwer het idee geven dat ze zelf in het landschap staan. Deze behangsels werden onder andere vanaf 1777 vervaardigd in de behangselfabriek der Vaderlandsche Maatschappij te Hoorn *9. Verder zijn er in Nederland veel behangsels beschilderd en bedrukt met florale motieven. Een voorbeeld is het blauwe behang met slingerende stengels, bladeren en bloemen dat in de garage van het kasteel is gevonden. Deze behangsels hoefden niet uit het buitenland geïmporteerd te worden of uit een gerenommeerd bedrijf als de fabriek in Hoorn te komen, maar werden vaak door een plaatselijke schilder vervaardigd. Zo woonde er bijvoorbeeld in de stad Utrecht, waar in het geheel geen behang vervaardigd werd, wel een schilder voor doekbehangsels *10.

Een derde en laatste aanwijzing voor de herkomst van het behang uit Groot-Brittannië zou de nauwe relatie van de bewoners van het kasteel met dit land kunnen zijn. Het is mogelijk dat Frederik Christiaan Reinhardt van Reede, 5de graaf van Athlone, bij Engelse vrienden en kennissen onder bekoring kwam van de Britse "printrooms" en graag zijn woning in Nederland op vergelijkbare wijze wilde decoreren. Opvallend hierbij is dat het behang is aangebracht in de ruimte die al in 1722 de Engelse kamer heette.

Tot zover lijkt het dus zeer waarschijnlijk dat het behang in de tweede helft van de 18de eeuw bedrukt is in Engeland en in opdracht van Frederik Christiaan Reinhardt van Reede in de koningskamer, toen nog genoemd Engelse kamer, is aangebracht. Er zijn echter ook bewijzen aan te voeren die er voor pleiten dat het behang uit een latere periode dateert en dat G.J.G.C. Graaf van Aldenburg Bentinck het heeft laten aanbrengen. Cornforth stelt in zijn artikel zelfs dat dit veel waarschijnlijker is *11. Het is bekend dat Bentinck duidelijk zijn stempel heeft gedrukt op het interieur zoals het er nu uitziet. Wat in ieder geval in de kamer opvalt, is de lage plint.

In het algemeen werd in de 18de eeuw, en ook nog in het begin van de 19de eeuw, het behang bevestigd boven een lambrisering van minstens 30-40 cm. In de loop van de 19de eeuw en in de twintigste eeuw werd de hoogte van de lambrisering gereduceerd tot een plintje van circa 15 cm. of lager *12. De plint in de koningskamer meet 15 cm., hetgeen er mogelijk op duidt dat het behang op zijn vroegst in de tweede helft van de 19de eeuw is aangebracht.

In dit verband zijn de restanten van het behang die in september verleden jaar boven water kwamen interessant. In sommige van deze stukken zijn duidelijk spijkergaten te zien, waardoor het duidelijk wordt dat het behang òf gedeeltelijk ergens is weggesneden uit de koningskamer, òf dat het behang ergens anders vandaan komt. In de koningskamer lijken geen stukken te ontbreken en er zijn geen aanwijzingen te vinden waar de restanten gezeten zouden kunnen hebben. Wat over blijft, is dus de mogelijkheid dat het eerst ergens anders gespannen was. Dat het opnieuw gebruiken van behangsel in de 19de eeuw vaker voorkwam, blijkt uit een Utrechtsche Courant van 25 mei 1835. Hierin wordt de publieke verkoop aangekondigd van "meubilaire en andere goederen" waaronder een "met Bijbelsche Geschiedenissen beschilderd kamerbehang".

Op basis van alle hierboven vermelde gegevens, is mijn voorlopige conclusie dat het behang dateert uit de 18de eeuw, afkomstig is uit Groot-Brittannië, maar dat het pas in de 19de eeuw of vroeg twintigste eeuw in opdracht van Graaf van Aldenburg Bentinck is aangebracht. Mogelijk bevat het familiearchief over de periode 1879-1940, wanneer

dit opengesteld wordt, meer gegevens die omtrent deze stelling zekerheid kunnen brengen.

Tot slot nog iets over de technische aspecten van de vervaardiging van dit behang. De groene ondergrond van het behang is geschilderd. Daarna is met witte verf de achtergrond van de medaillons en kaders grof opgezet, waarbij de voorstelling werd uitgespaard. Dit alles is zeer duidelijk te zien bij één van de teruggevonden restanten behang waarop de bovenste helft van een medaillon volledig is uitgewerkt en de onderste helft niet verder dan bovengenoemd stadium (zie afb.4).

Afb. 4. Eén van de restanten behang uit de Koningskamer, waarop alleen de bovenste helft van een medaillon tot in detail is uitgewerkt.

Voor het bedrukken van het behang maakte de vervaardiger gebruik van houten blokken, waarin het te drukken motief in hoog reliëf was uitgesneden. Voor ieder motief en iedere kleur moest een apart blok gemaakt worden. In het geval van het Amerongse behang werden eerst de details die grijs gekleurd waren gedrukt en vervolgens de kleuren bruin, wit en zwart.

Het papierbehang in de bibliotheek.

De drukker van het papierbehang in de bibliotheek (zie afb.5) is op dezelfde wijze te werk gegaan als de vervaardiger van het behang in de koningskamer. Voor het afgebeelde traliewerk in twee tinten bruin, de vitragedraperie en randen met groen-blaauwe gladiolen: voor alle motieven en kleuren moest hij een apart blok snijden. Het behang bestaat uit vellen van circa 40 cm. bij 42 cm., die vóór het bedrukken aan elkaar geplakt werden tot banen. Dit is gebruikelijk voor behang van vóór circa 1850. Pas na het midden van de 19de eeuw is het technisch mogelijk vellen papier te scheppen van ongeveer 8.5 m. en het behang machinaal te bedrukken. Wanneer men op de muren dus stroken papierbehang ziet die doorlopen van de plint/lambrisering tot aan het plafond, dan is het vrijwel zeker dat het gemaakt is in de periode na 1850.

Het behang uit de bibliotheek is te dateren op circa 1830-'40 en is waarschijnlijk geïmporteerd uit Frankrijk, zoals zoveel papieren behangsels uit die tijd. Leveranciers van behangselpapier in Nederland hadden een ruim assortiment Frans behangselpapier in huis, zoals blijkt uit een advertentie van Napoleon Hirsch & Co. uit Amsterdam, waarin aangekondigd wordt dat: "men slechts ons magazijn heeft komen te bezoeken, om zich van ons ruim assortiment te overtuigen; en wat de Fransche papieren betreft, als in een Parijs Magazijn verplaatst te zien [...] Dit is nog niet het enige, maar onze maatregelen zijn zoodanig genomen, dat, wat de eene dag in Frankrijk als nieuw behangselpapier uitkomt, hoogstens 8 dagen daarna ten onzent mede verkrijgbaar is" *13. In 1851 is een reiziger van ditzelfde handelshuis in Utrecht. Hij heeft zich gevestigd in het "Utrechtsche Koffijhuis" aan het Vredenburg met "eene schoone collectie Fransche behangselpapieren, randen en schoorsteenstukken..." *14.

Afb. 5 Kasteel Amerongen, papierbehang in de bibliotheek.

Het motief met de draperieën is niet ongebruikelijk. In de stad Utrecht zijn meer behangsels uit dezelfde tijd teruggevonden met hetzelfde onderwerp, hoewel nog nooit twee identieke behangsels zijn ontdekt. Meestal bestaan deze vondsten uit fragmenten. Een hele kamer met origineel, gaaf bewaard papierbehang, zoals op Amerongen, is zeldzaam voor Nederland. Tegenwoordig is het behang slechts ten dele zichtbaar boven de boekenkasten en lijkt het te concurreren met de overige inrichting van de kamer. Men moet echter bedenken dat in de tijd dat de kamer, vermoedelijk in opdracht van "Lady Jemima", met het materiaal behangen werd, deze een andere functie had dan nu. De huidige bibliotheek dateert uit de tijd dat P.J.H. Cuypers wijzigingen in het interieur aanbracht (ca. 1898/99). Rond 1830-'40 diende de kamer nog als eetzaal. Het behang was toen beter zichtbaar en zal een harmonieuzer geheel met de overige inrichting hebben gevormd.

Tot slot kan worden opgemerkt dat het Franse behang volgens Franse wandafwerkingsnormen zeer geschikt was voor een eetzaal. Dit blijkt bijvoorbeeld uit een 19de-eeuwse vertaling van L. Reynaud's Traité d'Architecture, waarin over het afwerken van wanden vermeld werd: "De lichte kleuren behooren niet in eene eetzaal; zij heeft daarom niet somber te zijn, maar men trachte alles te vermijden wat de aandacht van den glanschrijken disch zou kunnen afleiden" *15. Misschien overwoog "Lady Jemima" wel hetzelfde toen haar keuze viel op het behang dat wij zo'n 150 jaar later nog steeds kunnen bewonderen?

Voetnoten

- * 1 - Met dank aan Bonica Zijlstra voor alle keren dat zij mij gastvrij op het kasteel ontving en de informatie die zij mij over het kasteel en de bewoners gaf.
- Dat de resten behang her en der over het kasteel verspreid waren, is niet ongebruikelijk. Mijn ervaring is dat er tot nu toe weinig aandacht voor historische behangsels is geweest, en zeker niet voor restjes.
- * 2 In Leeuwarden, Nieuwestad 135, zijn fragmenten be-

hang gevonden met dezelfde voorstelling op een oker fond. Zie P. Karstkarel, "Bijzondere behangsels uit de achttiende eeuw", Eisma's Vakpers 90 (1988), p.21.

- * 3. C. Oman en J. Hamilton, Wallpaper; a history and illustrated catalogue of the collection in the Victoria and Albert Museum, Londen 1982, p.30-31.
- * 4. C. Oman en J. Hamilton, op.cit., p.31.
- * 5. Ibidem.
- * 6. Corn. Ploos van Amstel Jbs.Csz., "Redevoering over het gebruik, de nuttigheid en noodzakelijkheid der tekenkunst, in de menselijke maatschappij", Redevoeringen gedaan in de tekenacademie te Amsterdam, Amsterdam 1785, p. 52-53.
- * 7. Zie J.H.P. Heesters, Vier eeuwen behang; de geschiedenis van de wandbespanning in Nederland, Delft 1988, p.128.
- * 8. "Binnenlandsche berichten", Bouwkundig weekblad (1887), p.95.
- * 9. Zie voor informatie over deze fabriek: J de Loos-Haaxman, "De behangselfabriek der Vaderlandsche Maatschappij te Hoorn", Nederlands Kunsthistorisch Jaarboek 12 (1961), p. 149-192.
- * 10. Zie voor meer informatie: M.J.F. Knuijt, Succesvol surrogaat; een studie naar het acceptatieproces van papierbehang als wandafwerkingsmateriaal in het Nederlandse woonhuis (1765-1900), toegespitst op de stad Utrecht, 2 dln. Doctoraalscriptie kunstgeschiedenis, R.U.Utrecht 1989, dl I p.40-42.
- * 11. J. Cornforth, "Kasteel Amerongen, Holland-II", Country Life (1979) p.593.
- * 12. J.B. Kam is in 1886 met deze ontwikkeling niet gelukkig. In De versiering van onze woning, Haarlem 1886, p.153 schrijft hij: "In de moderne woning is de wandbetimmering bijna geheel verdwenen. Het kleine houten plintje langs den vloer, meestal niet meer dan 15 cm. hoog, dat zelfs in de geringste woning niet ontbreekt, is er het armzalige,

maar onmisbare overblijfsel van.[...] Toch is er niets stijllooser, dan het zwakke doek of papier tot op den grond door te trekken".

- * 13. Met dank aan J.H.P. Heesters die mij een copie van deze advertentie schonk. Helaas is niet precies bekend waarin en wanneer de advertentie gepubliceerd werd. Vermoedelijk in een Amsterdamsche Courant in de jaren '40-'50 van de vorige eeuw.
- * 14. Utrechtsche Courant 25 mei 1851.
- * 15. Citaat uit: "Inrigting van woonhuizen", Bouwkundige Bijdragen (1865) p.141-154. Dit artikel is een vertaling van A.N. Godefroy van : L. Reynaud, Traité d'Architecture dl. II, Parijs 1858.

Marieke Knuijt

DE GRONINGERS - en: het kòn minder....

Een van onze tuinkabouters was - voor zij uit Groningen naar Leersum verhuisde - een van de initiatiefneemsters van de Groningse Stichting "Het Tuinpad op", waarbij particuliere en openbare tuinen in de provincie Groningen werden opengesteld voor belangstellende bezoekers. Dat verklaart het bezoek van Amerongense tuinkabouters aan tuinen in Eenrum, Warfhuizen en de Borg Verhildersum in de zomer van 1989.

Op 17 mei jl. brachten "de Groningers" een tegenbezoek aan Amerongen.

Begunstigd door schitterend! warm zomerweer arriveerde een bus vòl "Groningers" op "Amerongen" en het programma werd opgewekt en vlot afgewerkt: koffie in de Paardestal, rondgang door de kasteeltuin en het kasteel; in twee groepen lunch ten huize van kabouter-gastvrouwen en vervolgens wandelingen door het dorp, met naar keuze: het Tabaksmuseum met een rondleiding door de voorzitten van het bestuur, de heer van Barneveld, - òf het interieur van de Ned. Herv. kerk - òf tuinen bezichtigen van kabouters en anderen, die zich hiervoor hadden aangemeld:

Het blijkt dan hoe verschillend onze tuinen zijn: een besloten tuin en "geknipt" volgens eigen ideeën en behoeften - dan wel ontworpen door een bekend tuin-architect en dan

zeer fraai aansluitend op het oude huis en de directe omgeving - binnen de beslotenheid van het dorp, of aan de rand van bebouwing en uiterwaarden - de Groningers en wij tuinkabouters zelf keken de ogen uit. Kleurig, verrassend, wàrm, àlle tuinen bekijken die te belopen waren in de beschikbare tijd - of op een bankje gaan zitten in de schaduw en kijken, kijken... naar alle kleuren, alle planten, combinaties, verrassingen, vergezichten.

Om voor de bezoekers het vinden van de verschillende tuinen in een voor hen on-bekende omgeving te vergemakkelijken, plaatsten de Amerongers vrolijke rood/wit/blauwe papieren vlaggetjes bij hun verschillende paden en hekjes. En één tuinkabouter stak royaal de Nederlandse vlag uit, dat was duidelijk: HIER is een tuin open voor bezoekers. Maar wij leven in een dorp - en de over-buurvrouw zag die grote vlag en vroeg zich af: "hé, de vlag uit, zouden ze daar een feestje hebben? Daar weet ik niks van af...weet je wat, ik zal in elk geval maar de ramen lappen..!" En bij het afscheid kregen àlle tuinkabouters een èchte Groninger koek, een "Tuinpad-op" tas om die koek in te doen, èn het boekje van de Groningse tuinen die open staan voor publiek.

Inderdaad: het kon minder.

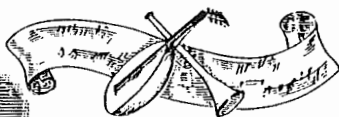
(PS Ons bezoek aan Groningen, augustus 1989, werd niet begunstigd door het weer, het was een beetje koud en het regende, nu eens wat minder, dan weer iets harder. Bij het afscheidnemen was het nòg niet helemaal droog... maar onze Groningse gastvrouw sprak ons toe in de hoop, dat wij tòch een goede herinnering zouden bewaren aan onze tocht, want niet waar, "HET KON MINDER" en dat is Gronings voor GOED.)

C. Kolff-Reijnvaan

REGEN GEWENST!

Een groep Tuinkabouters en een afvaardiging van de Lionsclub Utrechtse Heuvelrug hebben in een gezamenlijke inspanning op één zaterdag in het voorjaar een uitgebreide regeninstallatie aangebracht in de kasteeltuin.

Het gesleep met emmers en meters slang is voor een deel voorbij; met een enkele handomdraai ontlaad zich een zomerse bui. In een volgend Bulletin hierover meer, nú - op de laatste bladzijden alvast wat beelden van dit karwei.

KASTEEL
AMERONGEN
HUISCONCERTEN

1990-1991

zaterdag
8 september 1990

- VIER HANDEN
OP EEN VLEUGEL.
Piano-duo Wyneke Jordans
Leo van Doezelaar
Quatre-mains: Brahms,
Bizet, Debussy.

zaterdag 29 september 1990

- "TER ERE VAN
PHIA BERGHOUT, de grande
dame der harpisten"
(onlangs 80 jaar),
de Joegoslavische harp-
iste Stefica Zuzek en
Abbie de Quant (fluit).

zaterdag 27 oktober 1990

- HOOGTEPUNT!
De vermaarde Amerikaan-
se sopraan....
ARLENE AUGER
met een liederen-recital
o.m. Schubert en Mozart.

* * *

zaterdag 27 april 1991

- CHERUBINI KWINTET
Vijf gerenommeerde
strijkers met werken van
Brahms en Cherubini.

- zaterdag 25 mei 1991 - "Zij vormen één van de zeer weinige gitaarduo's van wereldklasse" (rec.)
GRONINGER GITAARDUO
met stukken van Bach, De Falla enz.
- zaterdag 15 juni 1991 - Piano/viool-duo
ELLEN CORVER en PETER BRUNT
twee talentvolle, vele malen onderscheiden kamermuziek-spelers met sonaten Schumann en Schubert.
- zaterdag 29 juni 1991 - JAZZ AT "THE CASTLE"
over aanvangstijd, prijzen en musici wordt u nog geïnformeerd.

Aanvang der voorstellingen 20.00 uur

Toegangsprijs f 17.50 p.p.
f 15.-- p.p. Donateurs, 65+,CJP

Abonnementen f 90.-- hele serie
f 75.-- hele serie voor Donateurs
f 45.-- halve serie
f 40.-- halve serie voor Donateurs

Kaartverkoop / Reservering

Boekhuis "Het Kompas"	V.V.V.
Overstraat 9	Drostestraat 20
Amerongen	Amerongen
03434 - 57006	03434 - 52020

Betaling Bankrek. 94.16.74. 525
giro: 82000 v.d. Gelders-Utrechtse Spaarbank.

t.g.v. Muziekcommissie Kasteel Amerongen.

Aanleg van een regeninstallatie in de tuin van Kasteel Amerongen
21 april 1990 - Het leggen van leidingen en het graven van geulen daarvoor ...

Stukken plastic worden gebruikt voor het opvangen en later weer terugstorten van de uitgegraven aarde. De watergeleidingen worden vakkundig gelijkmd.

INSTALLATIEBEDRIJF
MEIJER AMERONGEN

OVERSTRAAT 11 - TEL. 03434 - 51233

elektrotechnisch installatiebureau ★ gas- en waterfitter ★
lood- en zinkwerken ★ centrale verwarming ★ ventilatie ★
sanitaire-, huishoudelijke-, elektrische artikelen

Aannemersbedrijf

M. Kleinveld en Zn. B.V.

Rijnstraat 1
3958 BE Amerongen
tel: 03434 - 51756
54208

Ook voor hout- en plaatmateriaal

De Stichting Vriendenkring Kasteel Amerongen is

opgericht in 1983 en heeft ten doel behulpzaam te zijn bij de exploitatie en restauratie van Kasteel Amerongen en de daarin aanwezige inventaris. Donateurs genieten, op vertoon van hun donateurskaart, gedurende de openingstijden vrije toegang tot het kasteel, het park en de tuinen, terwijl zij reductie ontvangen op alle evenementen, zoals concerten, lezingen en andere bijzondere gebeurtenissen.

Voor minimaal f 25,-- per jaar bent U al donateur. Het is ook mogelijk donateur voor het leven te worden (minimaal f 250,--). Als donateur ontvangt U driemaal per jaar het bulletin.

Het postbanknummer van de Stichting is 6163. Meer informatie tussen 10.00 en 15.00 uur op het kasteel, tel. 03434 - 54212.

* * *

Concerten:

op Kasteel Amerongen worden regelmatig huisconcerten gegeven. Raadpleeg de concert-agenda voor data, abonnement of het reserveren van losse kaarten.

